

ÉVFORDULÓK

Emlékezés nemzeti dinasztiánkra

Hét évszázada, 1301. január 14-én, Budának városában, az akkor még a Bécsi-kapu közelében álló királyi palotában elhunyt Magyarország koronás királya, III. András.

Budán is temették el, a ferences szerzetesek templomában, amely több mint három évszázada pusztult el (helyén ma a Várszínház áll). András sírjának, hamvainak nyoma sem maradt. Mint ahogy megsemmisültek a honfoglalás óta négy évszázadon át az országunkat és népünket vezető család szinte minden tagjának földi maradványai.

Az egyetlen kivétel III. Béla, akinek csontjai nevezetes időszakban, éppen az Úr 1848-dik esztendejében kerültek elő a székesfehérvári egykori koronázó templom romjai közül.

Az Ákos nembeli István nádor 1303-ban kelt oklevelében így írt királya elhunytára emlékezve: „Mídon pedig Magyarország felséges királya, András úr Isten hívására a földi dolgokból kivált, Szent István első magyar király nemzetségének, véreinek, törzsökének atyai ágon kisarjadt utolsó arany ágacskaája meghalt, az egyházat kormányzó főpapok, Magyarország bárári, előkelői, nemesei és bármilyen rendű lakói, mikor felfogták, megtudták és értesültek, hogy igaz és természetes uruk elhagyta őket, Ráchelként siratták, és végtelenül megzavarodtak, és nagyon megrendültek...”

Ma is meghatóan szép olvasni ezeket a sorokat, azonban tartozunk annyival az igazságnak, hogy bizony nem csupán olyanok voltak az országban (s még inkább határainkon kívül), akik megsiratták az Árpád-ház utolsó férfitagjának elhunytát.

Andrást, akit „velenceinek” is neveztek, mert onnan hozták a magyar trónra, némely külföldi hatalmak, s az országon belül is bizonyos nagyúri csoportok nem tekintették törvényes uralkodónak.

Rudolf német-római császár már IV. László király elhunytá után, 1290. augusztus 31-én, egy kis „cetlin” (rövidke oklevélen) nemes gesztussal egyszerűen fiának, Albert osztrák hercegnek adományozta Magyarország koronáját, s ezzel az ország fölötti uralmat.

De nem tekintették jogosnak Itália földjén sem mindenütt jogosnak András királyságát. Nápoly királya II. Károly 1291. április 21-én szólította föl Magyarországot, hogy III. András helyett az ő feleségének, Máriának, aki V. István király leánya (azaz az elhunyt László király testvére) hódoljon meg. Egy esztendő múltán aztán Mária lemond a fia, Károly herceg javára a magyar koronáról. Am Károly rövidesen meghal. De ez sem okozott gondot, hiszen helyette ott volt az unoka, Martell Károly és Habsburg Klemencia fia, a másik Károly (Caroberto) herceg, aki 1288-ban látta meg a napvilágot. S ez a Caroberto már 1300 augusztusában partra szállt a magyar tengeremelléken, Spalatóban, készen arra, hogy az akkor még élő és uralkodó András király ellenében akár erőszakkal is megszerezze a maga számára Magyarország trónját. Apja ehhez pénzről is gondoskodott, hála a firenzei bankárok „előrelátásának”, akik látták fantáziát az alig tizenéves fiúcskában, aki aztán Károly néven vonult be történelmünkbe, s négy évtizeden keresztül ült az Árpádok trónján.

Tény, hogy leányágon Károly is magyar király-elődeinek rokona, mint ahogy valamilyen fokon szinte valamennyi későbbi királyunk is. Azonban nemzeti dinasztiánk kihalásának mégis 1301-et tekinthetjük. Ami azt követően történt hazánk történetében, azt sajátosan befolyásolta új uralkodóink származása, bizonyos európai országokhoz való kötődése.

Utolsó Árpád-házi királyunkat, a magyar trónt nem csekély küzdelem árán megszerző Károly és fia, Nagy Lajos legszívesebben kitorlotta volna történelmünkéből. Az Anjou-család magyar ágának reprezentatív magyar története, a Képes Krónika III. Andrásnak csupán a

származását beszéli el viszonylag részletesen, királyi tevékenységét egyetlen mondatban foglalja össze: „Uralkodásának második évében hatalmas hadsereggel földülta Ausztriát.”

A következő mondat is igencsak tanulságos: „Uralkodása alatt az ország nemesei... András király helyett királyt kértek VIII. Bonifác pápától”. A pápa kegyesen eleget tett a kérésnek, s elküldte 1299-ben a krónika szerint Magyarországra a tizenegy esztendő Károlyt.

III. András uralkodásának leírását nem tekintjük feladatunknak. Tehetséges, jó szándékú uralkodó volt, méltó legjobb emlékezetű elődjeihez. Alkotott törvényeket is, amelyeket azonban az utókor nemigen méltatott megőrzésre érdemeseknek, így nem csoda, hogy szövege csak töredékesen maradt meg. Jellemző módon Werbőczy István a középkori magyar jogszabásokat összefoglaló Tripartitumában a következőket írta le (Második rész. 14. cím, 17.§.): „Továbbá III. András királynak, kit melléknevén Velenceinek neveztek, kiváltságlevelei nem érvényesek, kivéve amelyeket Károly király, az ő közvetlen utódja vörös viaszba nyomott gyűrűspecstétjével, amelyen K betű van a képmás mellett jobb oldalon, helybenhagyásának jelül megerősített. Mert az ilyenek érvényesek.”

Természetesen most, amikor az Árpád-ház utolsó királyának elhunytá évfordulóján a királyság három évszázadára (sőt az azt megelőző fejedelmi időszak évszázadára is) emlékezünk, nem csupán az „utolsó arany ágacska” alakját szükséges felidézni. Még akkor sem szűkíthetjük le erre emlékezésünket, ha való igaz, hogy méltatlanul hullott ki III. András a magyar köztudatból, hogy róla tankönyveink is alig írnak, s bizony általános- és középiskolai történelem tanárainkat is alighanem könnyű lenne zavarba hozni, ha a XIII. század utolsó évtizedének magyar históriájáról kellene számot adniuk.

Le kell tehát írni azt, ami köztudatunkban és tankönyveinkben sem egyértelmű: rendkívül büszkék lehetünk nemzeti dinasztiánkra, s megtisztelő kötelességünk, hogy uralkodóink emlékét kegyelettel megőrizzük. Ezzel nemcsak nekik, legalább annyira tartozunk önmagunknak, önbecsülésünknek is. Büszkék lehetünk annál is inkább, mert a korabeli Európa és az utókor is megbecsülte őket. Az Árpádok családjának egész sor tagja megkapta az akkori ember számára a legnagyobb megbecsülést: szentté avatták, vagy ha nem avatták szentté, akkor is szinte a szentekével fölérő tiszteletben részesítették. Nemcsak a család uralkodó férfitagjai, hanem Magyar és külhonban élő nőtagjai is egymás után a szentek sorába léptek. Sőt akadt egy, Szt. László leánya, Piroska, akit nem a katolikus, hanem új hazája saját felekezete, a keleti keresztény egyház iktatott szentjei sorába. Az az egyház, amely a második ezredfordulón Szt. István királyunkat emelte szentjei közé. Nem lehet véletlen, hogy őt és nem más a korabeli keresztény Európából!

A már említett millenniumi Magyar nemzet története 2. kötetében Marczali Henrik történész összegezte azt, mit jelent számunkra az Árpád-ház. Nehéz lenne szövegben, emelkedettebben, veretesebben fogalmazni, mint egy jó évszázada tette kiváló historikusunk. Nem mindenki ismeri a szöveget, de ha igen, akkor is jó újra és újra elolvasni, hiszen egyszerre szól szívünkhöz és értelmünkhöz: „Lehetetlen történeti érzékkel végignézni a magyar nemzet történetén az Árpádok honában, és el nem ámulni azon út nagyságán, melyet a nép a nemzeti dinasztia vezetése alatt több mint négy század alatt bejárt (895–1301). Törzsekből egységes nemzetté vált; pogányból keresztény; kőszar portyázó hadakból az európai állami és egyházi rend megbízható és erős védbástyájává. Legyőzte, vagy magába olvasztotta régi vetélytársait: a besenyőt és a kunt; megtartotta függetlenségét pápával, császárral, göröggel, némettel szemben. Kiheverte a tatárpusztítást, hatalmasabb volt utána, mint előtte. Azon az úton volt, hogy az európai intézményeket ne csak külsőleg vegye át, hanem létének alapjává tegye. Mint fegyverben, úgy hitben, vallásban, tudományban, művészetben sem akart elmaradni azon nemzetek mögött, melyek közt Árpád helyet vívott ki számára, és melyek közé István idejében befogadták. A szláv-német irtóháborúk színhelyét, az avarok pusztaságát városok, várak, klastromok, és egyházak sokasága borította. A XIII. század végén dívó földrajzi felfogás szerint a barbárvilág Magyarországon túl kezdődik. Mindezen nagy történeti munkában vezérink, királyaink voltak a nemzetnek nemcsak született, hanem igazi tevékeny vezetői. Vezeték az által, hogy a külföldi eszméket elfogadták, a jónak tartott intézményeket az ország szükségéhez képest átalakítva behozták, de minden körülmény és változás közt fenntartották és megőrizték hagyományos tekintélyüket, fejedelmi hatalmokat...Az a föld, melyet az Árpádok szereztek, melyben hamvaik pihennek, szeretett hazává lett, melyért szíve véret ontotta a

magyar. A korona, mely homlokukat díszítette, nemcsak ékességét jelölte, hanem hatalmát, egységét is a nemzetnek. Nemcsak a pap, az úr, a nemes, hanem a királyság minden renden-rangon való lakójának gyásza kísérté sírjába a fejedelmi törzs utolsó hajtását. A közös gyásznak érzése mutatja, hogy itt hagyományában, történetében egységes nép alakult. Ez tartotta fenn dicső emléküket, ez fogja megőrizni, míg magyar lesz: míg hat reá gyással, dicsőséggel teljes történetének varázsa.”

Meggyőződésem: azzal, hogy a Honismeret hasábjain megemlékezünk nemzeti dinasztikiánkról, még nem sokat tettünk azért, hogy mozgalmunk a maga sajátos eszközeivel minél szélesebb tömegekben tudatosítsa, mit is jelent számunkra keresztény királyságunk első három évszázada. A megemlékezés egy-egy évforduló kapcsán része az ünnep rítusának, tegyük hozzá, elmaradhatatlan része, de egy eseménysornak csupán kezdete (vagy lezáró aktuusa) lehet. Nem lehet kérdése, hogy jelen esetben az emlékező sorok csupán a kezdetnek tekinthetők.

Ha valaki úgy vélné, ezek után valamennyi honismereti regionális szervezet akkor jár el helyesen, ha megírta, elmondhatja a maga saját lehetséges megemlékezését, s ennek még ünnepélyes kereteket is ad, az félreérti a feladatot és a lehetőségeket. Jó lenne, ha a 2001-es esztendőben a honismereti mozgalom a maga sajátos eszközeivel emlékezne nemzeti dinasztikiánk uralkodóira. Árpád-kori történelmünk sajátossága (s ez nem magyar sajátosság, hanem a korszak velejárója), hogy uralkodóink igen mozgékonyak voltak, azaz sokat utaztak országunk területén s azon kívül is (elsősorban akkori határainkhoz közeli régiókban). Márpedig a honismereti mozgalom sajátossága, hogy nemzeti múltunk, hagyományaink egyes meghatározott helyekhez kötődő emlékeit igyekszik megismerni és megismertetni.

Ebben a jubileumi esztendőben természetesen sok évtized mulasztásait egy csapásra behozni nem lehetséges. De itt a soha vissza nem térő alkalom, hogy legalább elkezdjük törleszteni adósságainkat!

Az alapgondolat az, hogy össze kell gyűjteni és füzetben meg kell jelentetni, hogy Árpád-házi királyaink mikor, hol, merre jártak az országban 1000–1301 között. Természetesen néhány országos központ esetében fölösleges minden alkalmat és minden személyt ott jártat kigyűjteni és közölni. Gondolok elsősorban Székesfehérvárra, hiszen ott koronázása idején minden uralkodónk járt, s hasonlóan megfordultak, pl. Esztergomban, stb. Vannak, ahol mondák is őrzik ott jártukat (pl. Szt. László mondakör).

Legegyszerűbb a jól nyilvántartott királyi okleveleink keltezési helyeit figyelembe véve olyan település-katasztert készíteni, amelyben szerepel minden olyan település, ahol Árpád-házi királyaink oklevelet adtak ki. Jó lenne, ha aztán ezeken a településeken erről az eseményről megemlékeznenek.

Természetesen jó néhány olyan helység van a történelmi Magyarországon, amely nem tud királyi oklevelet felmutatni. Azok a hozzájuk földrajzilag legközelebb lévő település ünnepét tekinthetik sajátjuknak.

A másik szempont az lehetne, hogy minden olyan település nevét gyűjtsük ki, amelynek a neve Árpád-házi királyaink oklevelében szerepel. Ez már jóval nehezebben teljesíthető és hosszadalmasabb feladat.

Segíthet ebben Györffy György Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajzának eddig megjelent négy kötete. Szerzője nemrég hunyt el, s ha páratlanul gazdag adattárát minél többen kezükbe veszik és megismerik, ezzel ápolják leginkább tevőlegesen emlékét. Támpont lehet Kiss Lajos Földrajzi nevek etimológiai szótárának két kötete is. Természetesen a különféle helyi monográfiák, adattárak, útikönyvek mind-mind hasznosíthatók.

Az, hogy minél több honfitársunkat rádöbbenésük arra, hogy egy-egy településnek, ahol él, ahol dolgozik, ahol naponta megfordul, milyen közvetlen kötődése van nemzeti dinasztikiánk uralkodóihoz, nem kis fontosságú, nem lekicsinyelhető jelentőségű feladat és felemelő érzés lehet számunkra, ha ebben sikereket érhetünk el. Azonban ez korántsem lehet elég. Az lenne jó, ha nemzeti dinasztikiánk minél több történelmi emlékhelyét megismertetnénk. Nemcsak azokat, amelyekre úgyis eljut (vagy már el is jutott) mindenki, hanem azokat is, amelyeket képletesen és szó szerint beborít a feledés pora.

A tanítók-tanárok szervezzék úgy ebben az évben az iskolai kirándulásokat, hogy kevésbé ismert, de fontos és érdekes emlékhelyekre is eljussanak.

Jó lenne, ha a mai határainkon túli emlékhelyeink közül is minél többet megismertetnénk. Nem csak a „hagyományos” nagy központokat, mint Pozsony, Kolozsvár, Gyulafehérvár és hasonlókat. Teljesen kihullott a köztudatból az Al-Duna mente sok nevezetes helye, vagy a Drávától délre eső váraink, városaink, ahol királyaink építkeztek, hadakoztak, ahol a magyar múltnak vannak máig csodálatos épségben lévő (vagy éppen szomorúan porladó, elhanyagolt) értékei.

Ne feledkezzünk meg a távoli országok magyar vonatkozású emlékeiről: Jó lenne II. Andrást nyomában végigjárni a Szentföldet, fölkeresni nyugati országokba férjhez ment királyleányaink nyomát, vagy azokat a helyeket, ahonnan jöttek (s ahová egyes esetekben vissza is tértek) külföldről érkezett királynéink, eljutni azokba a monostorokba, ahonnan érkeztek egy-egy rendünk alapító szerzetesei (bencések, ciszterek, karthauziak, ágostonosok, domonkosok, ferencesek), lovagrendjeink bölcsőhelyeihez is jó lenne „elzarándokolni”. Fölkeresni azokat az európai művészeti alkotásokat (pl. épületeket) a helyszínen, hogy ne csak képekről ismerjük őket, amelyek mintául szolgáltak a mi építőink számára.

Mindehhez azonban segítségre van szükség. Megfelelő útmutatókra (figyelem felhívó cikkekre, füzetekre, könyvekre). Sajnos a meglévő kiadványok többsége vagy használhatatlan, vagy hiányos, vagy pontatlan, megbízhatatlan. Természetesen egy csapásra tökéleteset adni minden kezébe nem lehet. S ez a program nem is korlátozódhat csupán egyetlen esztendőre.

Hiszen milyen hagyományápolás lenne az, ha három évszázad értékeire egyetlen évet szánnánk, s várnánk újabb évszázadnyi időt, s akkor ismét leporolnánk az ötletet?!

Nagyon fontos az, hogy amit meg akarunk mutatni, az ne csupán szakemberek szűk köre számára legyen érthető, értelmezhető, élvezhető. Nem tudományos elemzésekre van szükség, s nem arra, hogy olyan helyszínek sorát mutassuk meg, amelyek valaha fontosak lehetnek, ám gyakorlatilag ott semmi nem látszik! Sajnos félrevezető sok útikönyvünk is e tekintetben. Lelkendezve és hosszan írnak olyan „látnivalókról”, ahol éppen látni nem lehet (szinte) semmit, illetve a látvány és az odavezető út fáradsága és költsége nincs arányban egymással.

Nagyon fontos, hogy megismertessük a mondákat és legendákat. Hiszen azok is hagyománykincsünk részét alkotják. De nem szabad összekeverni a hiteles történelmi emlékeket a kegyeletes írói vagy képzőművészeti alkotásokkal.

Egyetlen Árpád-házi királyunk az, akit fizikai valójában megismerhetett az utókor: III. Béla. Csak neki került elő teljes csontváza. Szt. Istvánnak a jobb kézfeje és néhány kis csontocskája szétszórva a világban önmagában kevés arra, hogy ezek alapján elképzeljük, milyen is lehetett. A koronázási palást ábrázolása nem hiteles portré. Abban a korban természetű emberi alak (arc) ábrázolására nincs példa Európában.

Tehát míg az ókori görög történelmi személyiségek, vagy római császárok, hadvezérek, írók, tudósok hiteles arcképét ismerjük, s a hozzánk korban és érzelmileg jóval közelebb álló Árpád-házi magyar uralkodóinkról nincsenek hiteles képeink?! Lehetséges ez? A válasz egyértelmű: Igen, sajnos lehetséges. Tehát azok a kiadványok (könyvek, képeslapok, poszterek, stb.) amelyek a Képes Krónika, a Thuróczy-krónika, későbbi századokban készült művészeti alkotások (metszetek, festmények) alapján mutatják be, milyenek is voltak királyaink 1000–1301 között, azok fantáziaképeket ismertetnek meg a közönséggel. Anélkül, hogy elárulnák (lehet, nincsenek is tudatában, de ez nem mentség), hogy amit látnak, annak semmi köze a valósághoz. Ezek a minden történelmi hitelességet nélkülöző képek aztán rögzülnek a köztudatban, ami igencsak káros, hiszen hamis tudat alakul ki.

Azzal, ha bevallanánk, hogy nem ismerhetjük meg királyaink egész sorának arcképeit, mert nincs rá támpontunk, ez nem olyan „sokkoló” hatású információ, amely népünk történelmi tudatát alapjaiban zúzná össze. Hiszen más európai országokban is adott korszakban nagyjából hasonló helyzettel kell szembenézni (és már régóta szembe is néztek vele).

Az a tragikomikus, hogy amíg olykor elképesztően hiteltelen (olykor nevetséges) történelmi képek szédületes karriert futottak be, s minden lehető helyen (tankönyvben, útikönyvben, képeslapokon, leporellókon, stb.) sokszorosítják őket, addig hiteles, szép és érdekes tárgyi emlékeink százai nem kerülnek el az érdeklődő közönséghez. Sokszor azért nem, mert akik erre

lehetőséget adhatnának, azok mereven elzárkóznak. Érvük: nem ez kell az embereknek. Ami hiteles az unalmas, az csak a szakemberek szűk köre számára érték. Amit megszoktak az emberek, azt nem lehet tőlük egy csapásra elvenni. Ha amit adtunk, az mind rossz, s holnaptól nem adunk helyette „semmit” (mert a javasolt alternatívát „semminek” tekintik), az nem járható, az anyagi csőd, s az mégsem várható el a kiadótól, hogy csődbe menjen! Az említett érvek látszólag lehangolóak, ám nem igazak. Azért sem, mert még senki nem próbálta ki, hogy a hamis történelmi tudatot terjesztő ábrák elvonása milyen tünetekkel járna (aligha hasonlítható pl. kábítószert vagy egyéb élvezeti cikkek elvonásához!). Másrészt a hitelességek szemben a hamis ábrák propagálása mégsem lehet megkérdőjelezhetetlen program!

Nagyon jó lenne, ha minél több rekonstrukció mutatná be az Árpád-kort. Hiszen annyi minden értékünk elpusztult, vagy csak szakemberek szűk köre számára értelmezhető töredékben maradt meg, hogy másképpen nem ismertethető meg régmúltunk sok *alapvető* vetülete, csak tárgyi és képi rekonstrukciók által. Manapság a számítógép használatával a rekonstrukciós munka rendkívül sokat könnyebbedett, s olyan lehetőségek nyílnak előttünk, mint amelyekről régebben nem is álmodhattunk.

Igen nagy a mozgóképes rekonstrukciók jelentősége, hiszen egyes folyamatok igazán csak így mutathatók be mindenki számára közérthetően, érdekesen, látványosan. Az oktatást is forradalmasítani az ilyesfajta szemléltetés kiterjedt válsága. Ám ettől még nagyon messze állunk, hiszen még az Árpád-kort bemutató színes tematikus tablók sem segítik jelen pillanatban az oktatást.

Amit az előzőekben igyekeztem összefoglalni, az természetesen nem csupán egyetlen korszak vonatkozásában lehet a honismereti mozgalom feladata. Jó lenne kidolgozni folyamatosan az egy-egy korszakhoz kapcsolható honismereti feladatterveket (mind országos, mind regionális vonatkozásban). Ha hosszabb távon ezek ismeretében terveznénk meg munkánkat, nem kapkodva, későn eszmélve, jubileumi dátumok szorításában, sokkal jobb hatásokot érhetnénk el.

Csorba Csaba

Százéves a nemzet rezonátora

Németh László százada

Aligha lehet az új évezredet mással köszöneti és nyitni a nemzetnek, mint Németh László születésének századik évfordulójával, a nemzet nagy rezonátorának ünnepi emlékezetével. Vajon találunk-e szebb és méltóbb gondolatokat annál, hogy a nagy író centenáriuma életművéből kiemeljük és idézzük azokat a gondolatokat, amelyek üzeneteket hordoztak és vittek a nemzet és jövő generációi számára. Ezeket a gondolatokat hirdetni kell az ezredfordulón is a nemzetnek, mivel azok *történelmünk vitathatatlan és fénylő igazságai*, amelyek erősíthetik társadalmunk közbiztonságát, feleletet adva a nemzet megoldandó sorskérdéseire is. E gondolatok meg tudják állítani népünk hangos veszekedéseit, kőbor téveszméinek pusztításait. Határainkon belül és kívül ezek a gondolatok taníthatják a nemzetet fennmaradásra és megmaradásra, ezek a gondolatok adhatnak új történelmi gyökérzetet iskoláinknak, ennél fogva ezek a gondolatok az új évezred alkotói és nevelői számára is a legfontosabb parancsszavak. Mindehhez még a *nemzet nagy bátorságára* is szükség van, hogy az iskolákat műveltséggel, a társadalmat pedig tudományos törekvéseiben a *minőség eszméivel* gazdagítsák.

Mindenki tudja közülnk, hogy magyarságunkat történelmi tudatunk elvesztésével katasztrofális pusztításba kergethetjük. Ezért szükséges hazánkat a történelmi analfabétizmustól megszabadítani, a nemzetet pedig *minőségi* emberekkel és eszmékkel gazdagítani. Ez a gondolat is Németh Lászlóé!

Korjólataiban a nagy író sokszor beszélt a múlt elvesztéséről és a nemzet múltjából való kiforgatásáról, amiket egyik nagy tanulmányában, tíz pontban fogalmazott meg. Én ennek a hatalmas történelmi esszének a gondolatait aranyablákba vésetten tanítanám – tízparancso-